

Hamdele: Her Türlü Övgü, Âlemlerin Rabbine Özgü

14 Temmuz 2013

Hadisler

Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah'a hamd ile başlanılmayan her önemli iş noksandır/bereketsizdir." (İM1894 İbn Mâce, Nikâh, 19)

Hız. Âişe şöyle demiştir: "Allah Resûlü (sav), hoşuna giden bir şey gördüğünde, 'Hamdolsun Allah'a ki yararlı şeyler O'nun nimetiyle tamamlanır.' der; hoşuna gitmeyen bir şey gördüğündeyse, 'Her hâlükârda Allah'a hamdolsun.' derdi." (İM3803 İbn Mâce, Edeb, 55)

Enes'ten nakledildiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın verdiği nimet karşısında kulun "Elhamdülillâh" diyerek hamdetmesi, o nimetten daha değerlidir." (İM3805 İbn Mâce, Edeb, 55)

Enes b. Mâlik'in naklettiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ, kulunun bir şey yedikten sonra hamdetmesinden veya bir şey içtikten sonra hamdetmesinden hoşnut olur." (M6932 Müslim, Zikir, 89)

Ebû Mâlik el-Eş'arî'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Temizlik imanının yarısıdır. 'Elhamdülillâh' mizanı doldurur. 'Sübhânallâh' ve 'Elhamdülillâh' göklerle yer arasını doldururlar..." (M534 Müslim, Tahâret, 1)

Açıklama

Besmele ve hamdele ile başlar Rabbimiz kitabına. "Giriş" ya da "başlangıç" anlamına gelen ve Kur'an'ın ilk sûresi olan Fâtiha'nın, "Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn" (Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.)¹ âyetiyle başlaması, önemli işlerin de Allah'a hamd ile başlamasını örnekler bize. Nitekim Allah Resûlü (sav) bu hususta şöyle buyurmuştur: "Allah'a hamd ile başlanılmayan her önemli iş noksandır/bereketsizdir."²

Yüce Allah'ın ilk sûreyi neredeyse hamd öğretisine tahsis etmesi oldukça anlamlıdır. Bu sûrede Rabbimize nasıl hamedileceği, nasıl iman edileceği ve nasıl dua edileceği öğretilir. Birçok ismi olan bu sûrenin halkımız arasında, "Elham(d) sûresi" şeklinde anılması da bundandır. Yine Ebû Hüreyre'nin Resûlullah'tan (sav) naklettiği şu kudsî hadis, bu sûredeki hamd vurgusunu çok güzel anlatır:

"Yüce Allah buyurdu ki, 'Ben namazı, kendim ile kulum arasında iki kısma ayırdım; yarısı bana yarısı da kuluma aittir ve kuluma dilediği verilecektir.' Kul, 'Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.' der. Bunun üzerine Yüce Allah, 'Kulum bana hamdetti ve kuluma dilediği

verilecektir.’ buyurur. Sonra kul, ‘O, Rahmân ve Rahîm’dir.’ der. Bunun üzerine Allah, ‘Kulum beni hakkıyla övdü. Kuluma dilediği verilecektir.’ buyurur. Kul, ‘O, ceza gününün sahibidir.’ der. Bunun üzerine Allah, ‘Kulum beni yüceltti. İşte bu bana aittir.’ der. Şu âyetin de yarısı bana diğer yarısı kuluma aittir. Kul, ‘Biz yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.’ der. İşte bu, benimle kulum arasındadır ve ona dilediği verilecektir. Fâtîha sûresinin sonu ise kuluma aittir. Kul, ‘Bizi dosdoğru yola, kendilerine nimetler verdiği kimselerin yoluna ilet. Gazabına uğramış olanların ve sapıtanların yoluna değil.’ der. İşte bu âyetler de kuluma aittir ve kuluma dilediği verilecektir.”³

İslâm’ın en önemli ibadeti olan namaz, baştan sona Allah’a hamd ifadeleriyle doludur. Muhtemelen bundandır ki yukarıdaki kudsi hadiste geçen, “Ben namazı kendim ile kulum arasında iki kısma ayırdım.” ifadesinde namaz ile Fâtîha sûresi kastedilmiştir. Zira günde beş vakit namazın her rekâtında tekrarlanan, “Elhamdülillâh” diye başlayan Fâtîha sûresi ile Yüce Allah’a tam kırk defa hamed edilir. Namaza başlandığında “Sübhâneke Allâhümme ve bihamdik...” duası okunurken, rükûdan kalkıldığında “Semiallâhu limen hamideh. (Allah, kendisine hamededeni işittir.)” derken, SallîBârik dualarında “İnneke hamîdün mecîd” derken ve namaz sonrasındaki tesbihatta hep Yüce Allah’a hamededilmektedir.

Yine Kur’an’da Fâtîha’dan başka, En’âm, Kehf ve Sebe’ sûrelerinin yanı sıra “Elhamdülillâh” ifadesiyle başlayan yirmi üç âyet bulunmaktadır. “Hamd, göklerde ve yerde bulunanların hepsinin sahibi olan Allah’a mahsustur. Âhirette de hamd O’na mahsustur. O, hikmet sahibidir, (her şeyden) haberi olandır.”⁴ “Melekleri, Rablerini hamd ile tesbih ederek arşın etrafını kuşatmış hâlde görürsün.”⁵ Hatta Kur’an’da, “Gök gürültüsü, onu hamd ile tesbih eder.”⁶ “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan her şey O’nu tesbih eder. Her şey O’nu hamd ile tesbih eder. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız.”⁷ buyrulmaktadır.

Hamd; iyilik, güzellik ve üstünlükle niteleme, övme anlamına gelmekte, âyet ve hadislerde genellikle Yüce Allah’a yönelik şükür, medih, senâ, tazim ve her türlü övgüyü ifade etmektedir. Genelde “hamd” kelimesi, “şükür” kelimesiyle birlikte kullanılsa da hamd, şükürden daha kapsamlıdır.⁸ Her hamd bir şükür olmasına rağmen, her şükür bir hamd sayılamaz. Dolayısıyla hamededen kimse, aynı zamanda şükretmektedir. Zira bir hadiste de, “Hamdetmek, şükürün başıdır, Allah’a hamdetmeyen şükür de etmemektedir.”⁹ buyrulur.

İhtiva ettiği mânâ itibarıyla “senâ” kavramı da hamd ile yakın anlamlıdır. Yaygın kanaat, “senâ”nın hamd, şükür ve medhi içeren bir kavram olduğu yönündedir. Her hamd, medih olsa da her medih, hamd değildir. Hamd, övgüdür, saygıdır, senâdır, medihtir. Hamd, değer bilme, kadir bilme, takdir etmedir. Hamd, yeni bir nimete kavuşma, güzel bir iş yapma veya musibetten kurtulma durumunda, kendisine o nimeti veren, o iyi işi nasip eden veya o musibetten koruyan Allah Teâlâ’yı hatırlama ve yüceliğinin bilincinde olmadır. Hamd, yapılan bir iyiliğe karşı gönül açıklığı ile o iyiliğin sahibine saygı ifade eden bir övgü sözüdür. Bu, kısmen medih, kısmen teşekkür ile birleşen bir övgüdür. Ancak yerine getirme yönüyle dilin hamdi “Elhamdülillâh”

demek; kalbin hamdi inanmak; azaların hamdi itaat etmek; aklın hamdi tefekkür etmek; hayatın hamdi ise onu Allah yolunda geçirmektir. Ayrıca hamd ve şükür; hak ve hakikat sevgisi ile gönlün dolması hâlidir. Bundan dolayı ahlâka uygun olarak hamdde sevinç ve arzu mânâsı, şükürde ise içten bağlılık ve dostluk mânâsı daha açık bir şekilde bulunur. Bunlarla birlikte hamd ve şükür arasında Allah bir kula nimet verdiğinde şükretme, ancak o nimeti aldığına ise hamdetme gibi bir durum söz konusudur. Nitekim büyük sahâbîlerden Ebû Musa elEş'arî, Allah Resûlü'nden işittiği Allah ile melekler arasında geçen şu ilginç diyalogu rivayet eder: "Bir kulun çocuğu öldüğü zaman Yüce Allah meleklerine, 'Kulumun çocuğunu elinden aldınız, öyle mi?' diye sorar. Onlar da, 'Evet.' diye cevap verirler. Allah Teâlâ, 'Kulumun gönül meyvesini mi kopardınız?' diye sorar. Melekler, 'Evet.' diye cevap verirler. Yüce Allah tekrar, 'Kulum o zaman ne dedi?' diye sorar. Melekler, 'Sana hamdetti ve 'İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn. (Biz Allah'tan geldik, Allah'a döneceğiz.)'10 dedi.' diye cevap verirler. O zaman Allah Teâlâ şöyle buyurur: '(Öyleyse) kulum için cennette bir köşk yapın ve ona 'Hamd Köşkü' adını verin.'"11 Örneğin bir anne veya babanın, ciğerparelerini kaybetmek gibi en çetin sınav karşısında dahi Allah'ın hükmüne razı olmaları, bunun da ötesine geçerek O'nu övebilmelerinin adı hamddir. Şükür ile hamd kavramları arasındaki en önemli fark da buradadır. Şükür, daha çok verilen nimetlere, yapılan iyiliklere karşı bir teşekkür ifadesi olurken hamd, her zaman ve her durumda en güzel övgülere lâyık olan Yüce Allah'ı tazim ile yâd etmek, O'nun yüceliğini, Rab oluşunu, verenin de alanın da O olduğunu itiraf etmektir. Nitekim Allah Resûlü (sav) hoşuna giden bir şey gördüğü zaman, "Elhamdülillâhi'llezî bi ni'metihî tetimmü'ssâlihât. (Hamdolsun Allah'a ki yararlı şeyler O'nun nimetiyle tamamlanır.)" der; hoşlanmadığı bir şey gördüğünde ise bunu, "Elhamdülillâhi alâ külli hâl (Her hâlükârda Allah'a hamdolsun.)"12 şeklinde ifade ederdi.

Allah'a kulluk ifadesi olan hamd, insanlık tarihi boyunca Rabbine karşı şükran ve minnettarlık bilinci içinde olan bütün insanların ortak vasfı olmuştur. Zira Peygamber Efendimizin (sav) bildirdiğine göre, "Allah'ın verdiği nimet karşısında kulun "Elhamdülillâh" diyerek hamdetmesi, o nimetten daha da değerlidir."13 Bu sebeple insanlığın örnek şahsiyetleri olan peygamberler, Rablerine hep hamdetmişlerdir. Kur'an-ı Kerîm, yaşlandığında kendisine verilen çocuklardan dolayı Hz. İbrâhim'in;14 kendilerine verilen ilimden dolayı Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın15 hamdedişlerinden bahsetmektedir. Yine Kur'an, ideal müminlerin niteliklerini sayarken onların "hamdedenler" olduğunu da ayrıca zikretmektedir.16 Âyetlerde cennet ehlinin nasıl hamdettikleri şöyle anlatılır: "Derler ki, hamd, bizden hüznü gideren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbimiz çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir." 17 Cennettekilerin dualarının son cümlesi de hamd ile: "Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."18

Yüce Allah'ın en güzel isimlerinden biri "Hamîd"dir. Sevgili Peygamberimizin isimleri olan Ahmed, Muhammed ve Mahmûd, "çok övülen, övülmüş" anlamlarını taşır. Âyetle Peygamberimize verileceği vaad edilen makam, "Makâm-ı Mahmûd (Övgüye lâyık makam)" olarak,19 bazı hadislerde geçen Resûl-i Ekrem'in kıyamet gününde taşıyacağı sancak da "Livâü'lhamd (Hamd Sancağı)" olarak isimlendirilir.20 Çünkü Allah'ın salih kulları için hamd

makamından daha üstün ve daha yüksek bir makam yoktur. Peygamber Efendimiz (sav) dünyada ve âhirette övgüye en lâyık kişi olduğundan dolayı ona “Livâü'l-hamd” verilecektir. En yüksek makamın övgüye en lâyık olan kula verilmesi, Muhammed ümmetinin yanı sıra geçmiş ümmetlerin de bu sancağın altında bir araya gelmesi içindir.²¹

Kur'an'ın mükemmel bir uygulaması olarak nitelenen Peygamberimizin hayatı, tamamen hamd ile bezenmişti. Hayatının her ânını hamdederek geçiren Ahmed-i Mahmûd, hem kulluğunu yerine getiriyor, hem de bizlere örnek olacak bir bilinç inşa ediyordu. Onun hamdi sadece nimet ve sevinç zamanında değil, bela ve musibet anlarını da kapsayacak derinlik ve genişlikteydi.

Peygamber Efendimiz hutbesine başlarken,²² uykudan uyandığında²³ ve yemekten sonra²⁴ Allah'a hamdederdi. Müminleri de güzel bir rüya görünce²⁵ ve aksırınca²⁶ hamdetmeye teşvik ederdi. Sevgili Peygamberimiz, “Allah Teâlâ, kulunun bir şey yedikten sonra hamdetmesinden veya bir şey içtikten sonra hamdetmesinden hoşnut olur.” buyurur,²⁷ yemeği yediği zaman da “Hamd, bizi yediren, içiren ve Müslüman kılan Allah'a mahsustur.” derdi.²⁸ Yeni bir elbise giydiğinde, “Rabbim, hamd sanadır, onu bana sen giydirdin. Senden onun hayırlı olmasını ve güzel işlerde kullanılmasını istiyorum. Onun şerrinden ve kötü işlerde kullanılmasından da sana sığınıyorum.” diye dua ederdi.²⁹ Hatta bazı hadislerde yemek yiyen veya yeni bir elbise giyen kişinin hamdetmesinin, geçmiş günahlarının bağışlanmasına vesile olacağını³⁰ belirtirdi. Tuvaletten çıktığında, “Benden sıkıntıyı gideren ve bana afiyet bahşeden Allah'a hamdolsun.” diye dua ederdi.³¹ Namazlardan sonraki tesbihatta otuz üç defa da “Elhamdülillâh” demeyi tavsiye ederdi.³²

Hadislerde hamdetmenin sevabının çok olduğu belirtilir. Hatta Ebû Mâlik el-Eş'arî'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Temizlik imanın yarısıdır. ‘Elhamdülillâh’ mizanı doldurur. ‘Sübânallâh’ ve ‘Elhamdülillâh’ göklerle yer arasını doldururlar...”³³ Yine bir başka hadisinde Sevgili Peygamberimiz, “Kim, günde yüz defa ‘Sübânallâhi ve bihamdihî’ (Allah her türlü eksiklikten uzak ve çok yücedir. O'na hamdederim.) derse denizin köpüğü kadar bile hatası olsa silinir.” buyurmaktadır.³⁴ Bu tür hadislere göre, Allah (c.c.), kendisine hamdetmeyi ihmal etmeyen müminin küçük günahlarını bağışlayacaktır.

Allah Resûlü'nü kendilerine örnek edinen Müslümanlar da hayatlarını hamd ve şükür ile anlamlı hâle getirirler. Müslüman, bir şeyler yediğinde, içtiğinde, herhangi bir işe başlarken ya da işini bitirdiğinde “Elhamdülillâh”, hâl ve hatırı sorulduğunda “Allah'a hamdolsun” der. Aksırdığı zaman “Elhamdülillâh” der, hastalığını atlattığında Rabbine hamdeder.

İslâm ilim-kültür geleneğinde, kitaplar, hitaplar, mektuplar, sohbetler, vaazlar, dualar, niyazlar hep Allah'a hamdederek başlar ve yine hamdederek tamamlanır. Yüce Allah'ın kullarına öğrettiği bu yöntemi hem Sevgili Resûlü hem de Müslümanlar hep uygulaya gelmişlerdir. Büyük müfessirimiz merhum Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili adlı kıymetli tefsirinin başına

yazdığı şu veciz niyazlar bunun en güzel örneklerinden sadece biridir: “İlâhî! Hamdini sözüme sertâc ettim, zikrini kalbime mi'râc ettim, kitabını kendime minhâc ettim...”

Hamdetmek, müminin ayrıcalıklı bir vasfıdır. Esas olan, nimetleri veren Allah'a sadece varlık zamanında değil, sıkıntıda, darlıkta ve yoklukta da hamdedebilmektir. Nitekim “(Kıyamet gününde) cennete ilk çağrılacak olanlar, bolluk zamanında olduğu gibi darlık zamanında da Allah'a hamdedenlerdir.”³⁵ buyuran Peygamber Efendimiz, müminin varlıkta şükrederek, darlıkta ise sabrederek kazançlı çıkacağını belirtir.³⁶

Bilinçli bir kul, şükür ve hamdederken, yaptığı her işi Allah sayesinde yaptığını hatırlar, elde ettiği nimete karşılık olarak O'na teşekkür eder, böylece her durumda Allah'ın yüceliğini itiraf ederek daima O'ndan yardım talep eder.

Hamd ve şükür, kulluğu ve Yaratan'ın varlığını hissetmeye vesiledir. Kulun yaptığı işi Allah sayesinde yapıldığını hatırlama, O'nun ismini zikrederek ikram sahibine teşekkür etmedir. Bundan dolayı yapılan her iyi, hayırlı ve meşru işe “Elhamdülillâh” diyerek başlanmalı, nihayetinde iyi işi nasip edip ve kötü bir sonuçtan koruduğu için Allah Teâlâ'ya tekrar hamd ve şükür edilmelidir. İnsan kendini bu haslete alıştırmalı, karşılaştığı acı tatlı her şeyden dolayı Allah'a hamdi terk etmemelidir. Çünkü bu, insan olmanın ve kulluğun bir gereğidir.

Yüce Allah Sevgili Peygamberinin şahsında bizlere, “Rabbini hamd ile an, secde edenlerden ol ve ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk et.”³⁷ buyurmakta ve bizlere şöyle hamdetmeyi öğretmektedir: “Hidayetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bizi doğru yola iletmeseydi biz doğru yolu bulamazdık.”³⁸

Kaynak notları

1 Fâtîha, 1/2.

2 İM1894 İbn Mâce, Nikâh, 19.

3 İM3784 İbn Mâce, Edeb, 52; T2953 Tirmizî, Tefsîru'l- Kur'ân, 1.

4 Sebe', 34/1.

5 Zümer, 39/75.

6 Ra'd, 13/13.

7 İsrâ, 17/44.

8 “Hamd”, DİA, Xv, 442.

9 BŞ4395 Beyhakî, Şuabü'l- îmân, Iv, 96; DF2784 Deylemî, Firdevs, II, 155.

10 Bakara, 2/156.

- 11 T1021 Tirmizî, Cenâiz, 36.
- 12 İM3803 İbn Mâce, Edeb, 55.
- 13 İM3805 İbn Mâce, Edeb, 55.
- 14 İbrâhîm, 14/39.
- 15 Neml, 27/15.
- 16 Tevbe, 9/112.
- 17 Fâtır, 35/34.
- 18 Yûnus, 10/10.
- 19 İsrâ, 17/79.
- 20 T3615 Tirmizî, Menâkıb, 1; İM4308 İbn Mâce, Zühd, 37.
- 21 TA8/465 Mübârekpûrî, Tuhfetü'l-ahvezî, 8, 465.
- 22 HM15047 İbn Hanbel, III, 371.
- 23 B6314 Buhârî, Deavât, 8; M6887 Müslim, Zikir, 59.
- 24 B5458 Buhârî, Et'ime, 54.
- 25 B6985 Buhârî, Ta'bîr, 3.
- 26 B6221 Buhârî, Edeb, 123.
- 27 M6932 Müslim, Zikir, 89; T1816 Tirmizî, Et'ime, 18.
- 28 T3457 Tirmizî, Deavât, 55; D3850 Ebû Dâvûd, Et'ime, 52.
- 29 D4020 Ebû Dâvûd, Libâs, 1.
- 30 D4023 Ebû Dâvûd, Libâs, 1; İM3285 İbn Mâce, Et'ime, 16.
- 31 İM301 İbn Mâce, Tahâret, 10.
- 32 D1504 Ebû Dâvûd, vitr, 24; DM1387 Dârimî, Salât, 90.
- 33 M534 Müslim, Tahâret, 1.
- 34 M6842 Müslim, Zikir, 28; T3466 Tirmizî, Deavât, 59.
- 35 NM1851 Hâkim, Müstedrek, II, 706 (1/503).
- 36 M7500 Müslim, Zühd, 64.

37 Hicr, 15/98-99.

38 A'râf, 7/43.

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı, Hadislerle İslâm, 1. Cilt, s. 183-192